

BARBARA WINTONOVÁ

JEDEN ŽIVOT

Skutočný príbeh sira Nicholasa Wintona
a pražského Kindertransportu

BARBARA WINTONOVÁ

JEDEN ŽIVOT

Skutočný príbeh sira Nicholasa Wintona
a pražského Kindertransportu

Citadella

*Zachránil 669 detí pred holokaustom.
O 50 rokov neskôr sa podarilo odhaliť jeho identitu.*

Poznámka autorky

Kurzívou napísané frázy a pasáže sú doslovne prevzaté z denníkov, poznámok a listov Nicholasa Wintona.

JEDEN ŽIVOT

Skutočný príbeh sira Nicholasa Wintona a pražského Kindertransportu
Barbara Wintonová

ONE LIFE (PREVIOUSLY: IF IT'S NOT IMPOSSIBLE) by Barbara Winton

Copyright © Barbara Winton 2014

All rights reserved.

Prvé vydanie.

Všetky práva vyhradené. Táto publikácia ani žiadna jej časť nesmie byť kopírovaná, rozmnožovaná ani inak šírená bez písomného súhlasu vlastníka autorských práv.

Preklad © Miroslav Olas

Redakčná úprava a korektúry: Zuzana Ruttkayová

Vydalo vydavateľstvo Citadella v roku 2024

ISBN 978-80-8182-240-7

OBSAH

Predslov

Úvod

Kapitola 1: *Taký je život!*

Kapitola 2: *Kindertransport* v Nickyho zošite

Kapitola 3: Vplyv rodinného odkazu

Kapitola 4: Školské roky

Kapitola 5: Z mladosti do dospelosti

Kapitola 6: Práca v City

Kapitola 7: Odmietanie boja

Kapitola 8: Z pacifistu vojakom

Kapitola 9: Pochmúrne dozvuky

Kapitola 10: Parížska romanca

Kapitola 11: Nová rodina

Kapitola 12: Práca stráca svoje kúzlo

Kapitola 13: „Moja skutočná práca“

Kapitola 14: Verejné uznanie a nové dobrodružstvá

Kapitola 15: Kto je Nicholas Winton?

Podakovanie

VENOVANIE

Venujem, samozrejme, svojmu otcovi, ďalej svojej mame, ktorá sa o nás obetavo a s láskou starala, a napokon všetkým, ktorí sa bez pomyslenia na odmenu alebo uznanie bezvýhradne venujú pomoci ľuďom v núdzi.

PREDHovor

„Pri čítaní tejto knihy som zistil mnoho vecí, ktoré som o svojej vlastnej rodine nevedel, a znovu som si vybavil dávno zabudnuté príhody. Sám som si kládol otázky o určitých udalostiach zo svojej minulosti a tu som na ne našiel odpovede. Je zvláštne si uvedomiť, že Barbara vie teraz o mojom živote viac ako ja.

Skutočnosť, že môj životopis napísala moja dcéra, môže znamenať, že nie je nezaujatý, ale aby ste si to overili, budete si ho musieť prečítať!“

A handwritten signature in black ink that reads "Nicholas Winton". The signature is written in a cursive style with a long horizontal stroke at the end.

Nicholas Winton

Maidenhead, október 2013

P R E D S L O V

Dr. Stephen D. Smith,

*výkonný riaditeľ Shoah Foundation pri University of Southern California,
vedúci katedry UNESCO pre vzdelávanie o genocíde*

Niektorí ľudia v dejinách jednoducho vyčnievajú. Sir Nicholas Winton je jedným z nich. Na to, aby človek zo seba dostal to najlepšie, možno musí byť naozaj v správnom čase na správnom mieste a za správnych okolností, ale jedno je isté: robiť rozhodnutia a konať podľa nich si vyžaduje charakter, odhodlanie a schopnosť viesť. S Nicholasom som sa zoznámil takmer pred dvadsiatimi rokmi. V tom čase som sa práve začínal zaoberať hlbším štúdiom holokaustu. Zapôsobil na mňa veľmi silným dojmom – jeho umiernené správanie, zmysel pre pragmatickosť a schopnosť poodstúpiť a vnímať celý obraz. Mal som podozrenie, že bol taký odjakživa. Znovu som sa s ním stretol až pomerne nedávno pri príležitosti interview USC Shoah Foundation. Spýtal som sa ho, aké si vzal zo života poučenie. „Ak chceme spraviť svet lepším miestom, musíme si všetci osvojiť bežnú morálku a umenie kompromisu.“

Som veľmi rád, že sa Barbara Wintonová podujala na významnú úlohu zdokumentovať Nickyho život, a to aj preto, že on sám je príliš skromný a nepripúšťa si úspechy a nesmierny dosah svojich činov. Celkom jednoznačne dáva najavo, že zaznamenávať minulosť len kvôli dejinám neprinesie žiaden úžitok. Nicholas Winton je muž činu a predovšetkým muž prítomnosti. Táto kniha je však potrebná a dôležitá preto, že dáva príklad ostatným, aby ho nasledovali. Podnetne poukazuje na dobro, ktoré je prítomné nielen v Nickym, ale v každom jednom z nás. Príbeh jeho ušľachtilého diela je skutočným svedectvom toho, že i zdanlivo obyčajné skutky, ktoré dokáže urobiť ktokoľvek z nás, môžu pozvoľna prejsť k hrdinstvu. Samotné želanie, ktoré Nicky vyjadril na adresu svojho životopisu, nám môže byť príkladom: aby sa nezaoberal len podrobnosťami jeho činov, ale skôr aby inšpiroval ostatných k podobnému konaniu a bol stálou pripomienkou toho, že pokiaľ naozaj chceme, všetci sme schopní výrazne ovplyvniť sled udalostí. Barbara Wintonová nám vykresľuje spletité súvislosti jeho života a vyvracia, že by sa Nicky len tak jedného rána zobudil a rozhodol sa navždy zmeniť šesť tisíc ľudských životov. Naopak, dal si záväzok pomôcť k prežitiu vždy jednému dieťaťu, jednému po druhom, a nakoniec svojím dielom prispel k záchrane veľkej skupiny československých detí pred masovou vraždou.

V USC Shoah Foundation máme uložených cez 52 000 audiovizuálnych záznamov životných príbehov tých, ktorí prežili, a ich záchrancov. Používame ich svedectvá v triedach a múzeách po celom svete a pevne veríme, že výchova novej generácie pomôže zabrániť ďalšej genocíde. Pre mňa ako výkonného riaditeľa je ctou, že môžeme pracovať po boku ľudí, ako je Nicky. Mnohé svedectvá v našom archíve potvrdzujú jeho včasné zásahy a niektoré z nich sa objavujú v dokumentárnom filme *Tí, ktorí prežili holokaust* (Survivors of

the Holocaust), ktorý vznikol v našom inštitúte a získal cenu Emmy. Všetky zaznamenané príbehy uchovávame, rovnako ako ich uchovával Winton vo svojom zošite. Tento zošit, alebo skôr pamätná kniha, ktorý sám o sebe viedol k objaveniu „Nickyho detí“, bol hybnou silou, ktorej vďačíme za tento životopis. Životopis Nicholasa Wintona je rukolapným dôkazom, aké dôležité je udržiavať spomienky v živej pamäti.

Nicky nemá rád, keď ho považujú za hrdinu, avšak svojimi činmi a tým, že dnes žijú tisíce potomkov detí, ktoré zachránil, je hrdinom najvyššieho stupňa. Odvaha sa neprejaví len v žiare bitky, ale aj vysokou mravnou úrovňou v časoch, keď nenávisť a násilie ohrozujú životy nevinných. Príbeh vyrozprávaný na stránkach tejto knihy nenabáda k pozorovaniu, ale vyžaduje si činy. Človek, ktorý zosnoval systém medzinárodnej prepravy detí, zmenil nespočetné množstvo životov a rozčeril hladinu, ktorá sa bude vlniť ešte v ďalekej budúcnosti. Dáva nám nádej potrebnú na to, aby sme pokračovali v boji za dobro a je pravovernou pripomienkou, že každý jeden z nás – bez ohľadu na svoju minulosť alebo prítomnosť – môže výrazne prispieť k zmene spoločnosti.

Cez tento nádherný príbeh cítim, že poznám Nickyho ešte lepšie. Vďaka jeho vzoru sa vo svojej práci na prevenciu násilných konfliktov môžem vyzbrojiť jeho celoživotnými skúsenosťami, že konflikt sa dá vždy riešiť za pomoci „bežnej morálky a umenia kompromisu“.

Stephen D. Smith, február 2014

ÚVOD

Na svete dnes žije okolo 6000 ľudí, ktorí za svoj život vďačia Nicholasovi Wintonovi. Sú to potomkovia skupiny detí, ktoré v roku 1939 ako utečencov zachránil pred nacistickou hrozbou. Niektorí o jeho existencii a úlohe, ktorú v ich príbehu zohral, vedia, mnoho ďalších však nie. V jeho živote to bola pomerne krátka epizóda, lenže pre tých, ktorým životy zachránil, bola rozhodujúca. Pre neho sa tento zásah stal vzápätí minulosťou a vystriedali ho iné dobrodružstvá. Až oveľa neskôr sa táto udalosť opäť predrala na svetlo a odvtedy k nemu mieria návštevníci z celého sveta túžiaci sa dozvedieť viac o jeho príbehu.

Môj otec je vďačný za dlhý a pestrý život. V roku 1939 sa na deväť mesiacov ocitol na pretekoch s časom o záchranu detí ohrozených nacistami, ktorí v tej dobe okupovali časť Československa. Tento vymedzený časový úsek ho definoval v očiach mnohých ľudí, v jeho vlastných očiach však nie.

Jediným dôvodom, prečo tento príbeh o päťdesiat rokov neskôr priťahol záujem verejnosti, bola prezieravosť istého dobrovoľníka a otcovho kolegu, ktorý sa taktiež podieľal na tejto akcii. Po skončení záchranej operácie zhromaždil množstvo materiálov súvisiacich s ich misiou, nalepil ich do veľkého zošita a daroval ho môjmu otcovi na pamiatku. A práve tento zošit bol tým katalyzátorom, ktorý v roku 1988, keď sa prvýkrát dostal do centra pozornosti médií, raketovo vystrelil Nicholasa Wintona do verejnej sféry.

Odvtedy vyšla o celej udalosti nemalá hĺrba novinových článkov. Články farbisto opisujú, ako môj otec v zime 1938 zrušil lyžiarsky zájazd a reagoval na výzvu priateľa, aby sa priletel pozrieť do Prahy, čo sa tam deje po nacistickej anexii českých pohraničných oblastí (tzv. Sudet) v októbri toho istého roku. Nacistická okupácia viedla k prílehu českých sudetských utečencov do stredného Československa. Keď sa na vlastné oči presvedčil o ťaživej situácii utečencov, začal hľadať spôsob, ako ohrozené deti evakuovať do Veľkej Británie. V priebehu nasledujúcich deviatich mesiacov sa mu podarilo zachrániť 669 detí pred osudom, ktorý postihol drvivú väčšinu ich rodín: pred internáciou a vraždou v koncentračných táboroch.

Novinári ho nazvali „britským Schindlerom“, písali o ňom ako o hrdinovi a kládli mu otázky, prečo bol taký predvídavý a mal morálnu potrebu pustiť sa do pokusu o záchranu, keď ostatní nepodnikli nič. Pýtali sa, prečo svoj príbeh držal päťdesiat rokov v tajnosti, a naznačovali, že práve skromnosť mu bránila hovoriť o svojich činoch aj

s vlastnou ženou a rodinou. Po šesťdesiatich až sedemdesiatich rokoch mu boli udelené najrôznejšie medaily a vyznamenania.

Vykresľujú ho ako statočného altruistu, ktorý konal, keď druhí nekonali, a sám sa vystavil nebezpečenstvu, aby bez akejkoľvek pomoci zachránil celú generáciu židovských detí. Nie je to pravda – teda je, ale nie tak celkom. Tento mýtus sa začal chýriť po roku 1988 a pre mnohých ľudí sa stal pravdou a kľúčovou udalosťou Nicholasovho života.

Otec s väčšinou podobných opisov nesúhlasí a nesúhlasí s nimi ani jeho rodina a priatelia. Zhodnú sa pravdepodobne na tom, že činy, pre ktoré sa stal známym a dostal viaceré ocenenia, mu jednoducho boli vlastné a v ďalšom priebehu jeho života sa – možno v menej dramatickej podobe – opakovali. Na to, aby bol vo chvíľach, kedy potreboval čo najúčinnejšie zasiahnuť, tým správnym mužom na správnom mieste, mu vždy pomáhal jeho charakter a svetonázor.

Môj pokus zostaviť súhrnný súpis otcovho života má niekoľko dôvodov. Predovšetkým, aby som sama porozumela jeho motívom konať v roku 1939 a ako bol schopný dostať 669 detí z okupovaného Československa do bezpečia vo Veľkej Británii, musela som preskúmať jeho predošlý život. Po druhé, aby som oddelila skutočnú osobu od mýtu o jednorozmernej postave „hrdinu“ a poukázala na miesta, kde sa v príbehu záchranej operácie rozchádza pravda od fikcie. Dúfam teda, že pozorným skúmaním otcovho charakteru naprieč celým jeho životom sa mi podarí tým, ktorí majú pocit, že veľké činy si vyžadujú nejaké úžasné alebo „výnimočné“ osobnosti, dokázať, že úctinne zasiahnuť môže naozaj každý, kto je presvedčený, že sa niekomu deje nespravodlivosť alebo má silnú chuť niečo v spoločnosti zmeniť k lepšiemu... Keď otec nakoniec súhlasil, aby som napísala jeho životopis, želal si, aby neprispieval k velebeniu hrdinských činov ani nevyzýval

k neustálym návratom do dejín. Keď už teda, nech inšpiruje ľudí k tomu, aby si uvedomili, že aj oni môžu vo svete konať mravne a pozitívne ovplyvniť životy ľudí vôkol seba, keď budú v tom či onom smere pevne presvedčení, že je potrebné zasiahnuť, či už v medzinárodných konfliktoch, alebo bližšie k domovu, vo vlastnej komunite.

Nestojí o to, aby si čitatelia jeho príbehu hovorili: „To je ale hrdina, ja by som nič také nedokázal. Je to až príliš ťažké a beztak, takíto hrdinovia boli potrební len v dávnej minulosti, keď sme boli vo vojne. Teraz ma nechajte žiť svoj vlastný život.“ Pokiaľ by ale niekoho primäl k myšlienke: „Nuž, svet v súčasnosti nie je celkom v poriadku. Ja to ale v medziach svojich možností môžem zmeniť a aj to urobím,“ bol by môj otec patrične hrdý.

S jeho životopisom začínam v bode, keď bol v roku 1988 zverejnený príbeh záchranej akcie. Moji rodičia, sedemdesiatosemročný Nicholas (všetci mu hovoria Nicky) a šesťdesiatosemročná Grete, žili v šťastnom manželstve a bývali v slnečnom, priestrannom dome, ktorý si postavili v päťdesiatych rokoch. Obaja boli na dôchodku, mali však veľa záujmov a na nudu jednoducho nemali čas. Môj brat Nicholas (alebo len Nick) mal tridsaťšesť rokov, žil v Londýne a viedol prosperujúce grafické štúdio. Barbara – to som ja – mala som tridsaťštyri rokov a žila som so svojim nastávajúcim manželom Stephenom v Herefordshire, kde sme práve dokončili prestavbu starej hrazdenej usadlosti a zvykali si na život na vidieku.

Rodičia nás vo februári 1988, krátko po tom, čo sa s veľkou radosťou dozvedeli, že sa konečne stanú starými rodičmi, navštívili s plným odhodlaním vyhrnúť si rukávy a pomôcť nám dozariadovať príbytok. Počas návštevy otcovi zatelefonoval niekto z BBC, očividne sa im ho u nás podarilo vystopovať. To, čo nasledovalo, zmenilo otcov život z obyčajného osobného príbehu na príbeh neobyčajný a verejný.

KAPITOLA 1

TAKÝ JE ŽIVOT!

1988

Po 27. februári 1988 už pre môjho otca nebolo nič ako predtým. Zvažoval, ako najlepšie naložiť so svojim starým zošitom, v ktorom bol zdokumentovaný prevoz vyše šesťsto československých detí do Británie v roku 1939, a to ho priviedlo do štúdia BBC, odkiaľ sa v nedeľu večer vysielala obľúbená relácia *Taký je život!* (That's Life!). Toho večera sa mala venovať príbehu tých detí a producenti požiadali Nickyho, aby prišiel skontrolovať správnosť údajov v scenári a celé vysielanie si pozrel z radov divákov v štúdiu. Rodičia neboli ani zďaleka pripravení na to, čo malo prísť. Grete usúdila, že relácia bude asi dosť nudná, a tak sa rozhodla zostať doma. Môže ju predsa sledovať v televízii a uvidí všetko rovnako prehľadne ako on z hľadiska. Naozaj nemali ani potuchy o tom, čo sa chystá.

Britskí diváci si možno na *Taký je život!* pamätajú. Program sa vysielal naživo každý týždeň, moderovala ho Esther Rantzenová, a venoval sa rôznym spotrebiteľským témam s humornými vsuvkami, čím si pravidelne získaval obrovskú sledovanosť viac než osemnásť miliónov divákov. Rantzenová sa k otcovmu zošitu dostala prostredníctvom doktorky Elisabeth Maxwellovej, historičky pátrajúcej po minulosti svojho manžela, pôvodom českého Žida, a pripravovala na leto konferenciu o holokauste. Dr. Maxwellovej ho zase ukázal môj otec, ktorý sa už nejaký čas snažil nájsť niekoho, koho by mohli zaujímať tieto historické podrobnosti. Bola nadšená kolekciou originálnych dokumentov a listov nalepených v zošite, predovšetkým ju zaujal záverečný zoznam s menami všetkých zachránených detí a adresami britských rodín, ktoré v roku 1939 súhlasili, že si deti vezmú do opatery.

Jej česko-židovský manžel bol zhodou okolností Robert Maxwell, majiteľ spoločnosti Mirror Group Newspapers, a tak v ten istý deň, kedy BBC odvysielala *Taký je život!*, vyšiel v Sunday Mirror na celých troch stranách pod titulkom „Stratené deti“ dlhý článok o vtedajšej záchranej akcii. Novinár písal, ako Nicholas Winton dostal ohrozené deti z nacistami okupovanej zeme, zorganizoval železničnú prepravu a o tom, ako ešte musel nájsť pestúnske rodiny v Británii. Text ukončil otázkou, kde sú všetky tieto deti, teraz už dospelé, dnes.

Producenti si v ten večer v televíznom štúdiu prichystali „bonbónik“, dokonalú pascu na nič netušiacu nevinnú obeť. Pred začatím programu usadili otca do prvej rady v publiku. Esther Rantzenová vytiahla otcov zošit, vysvetlila, čo obsahuje a v krátkosti rozpovedala príbeh o evakuácii ohrozených, najmä židovských detí z Československa tesne pred vypuknutím vojny. Zdôraznila aj fakt, že takmer všetkých ich príbuzných, ktorí zostali doma, nacisti povraždili a že

zachránené deti sa nikdy nedozvedeli, ako sa zachránili. Listovala spomienkovým zošitom a poukazovala na niektoré listy a zaujímavosti, až nakoniec prišla k súpisu vlepénemu na poslednú stranu – mennému zoznamu všetkých zachránených detí aj s adresami, kam ich poslali. Vybrala si zo zoznamu meno Věra Diamantová, obrátila sa na jednu ženu v obecenstve, predstavila ju ako Veru a oznámila jej, že sedí vedľa muža, ktorý jej zachránil život.

Bol to nádherný okamih, na ktorý si Věra (teraz Vera Gissing) neskôr často spomínala – aké dôležité pre ňu bolo konečne sa stretnúť so svojim záchrancom. Pre môjho otca to bola taktiež krásna chvíľa, ale aj nečakaný emocionálny šok, na ktorý vonkoncom nebol pripravený. Obvykle býval vo svojich citoch zdržanlivý, tentokrát však, keď ho Vera so slovami „ďakujem, ďakujem vám“ objímala, nemohol ani pred zrakmi divákov a kamier zadržať slzy. Na zázname je vidieť, ako sa pokúša za hrubými sklami svojich okuliarov nenápadne utrieť slzy a snaží sa zachovať pokojnú tvár. Keď toho večera predstavili aj jeho druhé „dieťa“, Milenu Grenfell-Bainesovú, ktorá sedela po jeho druhej strane, dokázal už zostať pokojnejší, ale aj tak bolo badať, ako ho nával ich – aj jeho – citov zaskočil.

Tvorcovia programu boli, samozrejme, nadšení, že sa im podarilo vytvoriť taký emotívny a intenzívny moment pre televíziu, o to viac, že bol takmer zmarený ešte tesne pred začiatkom vysielania. Nicky totižto medzi divákmi v štúdiu zahliadol niekoho, koho poznal, bol to Rudi Wessely, a požiadal Veru, či by Rudimu neprepustila svoje miesto. Vera, ktorú tam posadili producenti a zakázali jej, aby sa presadila, odmietla, takže jej prvé stretnutie s Nickym nebolo také radostné. Esther Rantzenová sa neskoršie priznala, že v okamihu, keď ich predstavila, sa jedinýkrát vo svojej televíznej kariére taktiež rozplakala a musela na chvíľu prestať hovoriť, aby sa spamätala. Bola